dr hab. Anna Sawicka
Uniwersytet Jagielloński
Kraków

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Ewy Grajber: „La palabra en la obra de Antoni Gaudí" (Słowo w twórczości Antoniego Gaudiego), Warszawa 2023, 327 str., napisanej pod kierunkiem dr hab. Tadeusza Miłkowskiego

Możemy się zastanawiać, dlaczego Doktorantka nie napisała rozprawy poświęconej zagadkowej architekturze katalońskiego twórcy w języku polskim[1], mimo że jej główny bohater, architekt Antoni Gaudí (1852-1926), jest znany w naszym kraju[2], ale chyba przede wszystkim przez turystów zwiedzających Barcelonę. We Wstępie[3] Doktorantka stwierdza, że nie wzbudził w Polsce takiej uwagi, na jaką zasługuje. Wybitny kataloński architekt Antoni Gaudí kojarzony jest w naszym kraju przede wszystkim z monumentalnym kościołem w Barcelonie - Sagrada Familia. Niestety, okazuje się, że ten silny atut z punktu widzenia badacza ma słabe strony – w zniszczonej w czasie hiszpańskiej wojny domowej (1936-1939) pracowni architekta usytuowanej w tej budowli znajdowały się dokumenty ogromnej wartości poznawczej. Ten materiał przepadł.

Tak więc nie lada wyzwaniem dla badacza piszącego o słowie w twórczości architekta jest ograniczona ilość zachowanych, dostępnych obecnie tekstów Gaudiego. W Bibliografii znajdziemy pod jego nazwiskiem tylko jedną pozycję: *Escritos y documentos* z 2002 roku, antologię zredagowaną przez Laurę Mercader. Co ciekawe, Doktorantka wspomina o drugiej antologii z tego samego roku 2002, *Manuscritos, artículos, conversaciones y dibujos* (s. 18), zredagowanej przez Marcię Codinachs, ale nie umieszcza jej w Bibliografii swojej pracy. Wypowiedzi, opinie, przemyślenia czy notatki wielkiego architekta przytaczane są w doktoracie często, ale niejako z drugiej ręki. Cytują bądź parafrazują go tacy autorzy jak Josep F. Ràfols (w książce z 1928 roku), Enric Casanelles (1965), Cèsar Martinell y Brunet (1967) czy Joan Bassegoda Nonell (1989), wielokrotnie przywoływani w doktoracie.

Niespodzianką dla czytelnika rozprawy pani mgr Grajber może się okazać relacja treści do tytułu. Ten tytuł – „La palabra en la obra de Antoni Gaudí", czyli „Słowo w

---

[1] W języku ojczystym znalazło się w pracy jedno z trzech streszczeń (ss. 4-5); pozostałe dwa to streszczenie w języku hiszpańskim (ss. 3-4) i angielskim (ss. 5-6).

[2] W 2003 roku ukazała się monografia *Gaudi*, w przekładzie Iwony Chlewińskiej, opublikowana przez Wydawnctwo Zysk i S-ka z Poznania. Jej autorem jest Holender Gijs van Hensbergen. Doktorantka odwołuje się w pracy do jej wersji hiszpańskiej.

[3] Po hiszpańsku: Introducción. Tytuły rozdziałów podaję w języku polskim, a numery stron podaję za wersją wydrukowaną, różniącą się w numeracji od wersji elektronicznej.

twórczości Antoniego Gaudiego", to prawdziwe wyzwanie, zawiera bowiem pewną bardzo istotną ambiwalencję: szybko okazuje się, że „słowo" (*palabra*) to przede wszystkim „inskrypcja", a „twórczość", którą można też rozumieć jako „dzieło" (*obra*), w rzeczywistości odnosi się do jednej konkretnej dziedziny – do architektury. Niejako usprawiedliwieniem tego poetyckiego sformułowania są słowa samego architekta, stanowiące motto recenzowanej rozprawy: „Celem inskrypcji jest przebudzenie myśli, zagubionych, jak byśmy powiedzieli, niczym kropla rosy na zielonym trawniku"[4]. Doktorantka przekonuje czytelnika od samego początku, że „słowo to przede wszystkim idea, która powinna przyświecać realizacji każdego projektu" (s. 4). Ma przy tym mocne poparcie dwóch niekwestionowanych autorytetów: odwołuje się zarówno do koncepcji żywego słowa katalońskiego modernistycznego poety, zaprzyjaźnionego z Gaudim – Joana Maragalla, ale przede wszystkim do koncepcji estetycznych Michaiła Bachtina, rozwiniętych w Rozdziale V, a zwłaszcza w Rozdziale VI (podrozdział 6.8) .

Wydaje mi się, że sporządzona przez Doktorantkę praca badawcza, solidna, szczegółowa, doskonale udokumentowana, odwołująca się do aktualnego stanu badań, przynajmniej w części, jako monografia, zostałaby właściwie odebrana również w Hiszpanii; uważam, że w pełni zasługuje na publikację w ojczyźnie wielkiego architekta i myśliciela.

Niezależnie od możliwości jej przedstawienia w środowisku hiszpańskojęzycznym, śledząc dorobek naukowy Doktorantki z satysfakcją zauważyłam próbę częściowego przynajmniej udostępnienia tego bardzo ciekawego materiału polskim czytelnikom. Mam na myśli opublikowany już w 2017 roku w tomie *Transgresja, interdyscyplinarność, dyskurs. Paradygmaty współczesnej neofilologii* artykuł „Słowo w twórczości Antoniego Gaudiego", przywołany w Bibliografii. Data publikacji wymienionego artykułu wskazuje na wczesne podjęcie przez Doktorantkę tematu wymagającego aktywnej dociekliwości podróżniczej, ale przede wszystkim profesjonalizmu: ogromnego nakładu pracy, oczytania (bogata Bibliografia!) i sporządzania własnej dokumentacji fotograficznej, uzupełnionej w pracy o dziewięćdziesiąt trzy ilustracje reprodukowane z różnych, prawidłowo udokumentowanych źródeł (ss. 323-327).

Dwa lata później, w 2019 roku, Doktorantka publikuje artykuł „Antoni Gaudí – samotność geniusza" w Sekcji Filozoficznej i Socjologicznej Roczników Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej; następny, tym razem porównawczy artykuł o intrygującym tytule („Una

[4] „Las inscripciones tienen por objeto el despertar ideas con la lectura perdida, como si dijéramos, cual la gota del rocío entre el verde césped" (s. 13).

casa de Adam Mickiewicz y Antoni Gaudí") ukazał się w języku hiszpańskim w 2020 roku w tomie *España y Europa del Este: miradas recíprocas (siglos XVI-XXI)*, opublikowanym przez macierzystą uczelnię Doktorantki, Uniwersytet Warszawski.

Pani mgr Ewa Grajber wymienia w Bibliografii kolejną swoją publikację, z 2021 roku, tym razem w języku angielskim ("The Architecture of Antoni Gaudí as Memory of the Renaixença Movement Ideals", z tomu *Performing Memories: Media, Creation, Anthropology, and Remembrance*), natomiast najświeższa, z 2022 roku, podejmująca, podobnie jak poprzedni artykuł, problem narodowej tożsamości w architekturze Gaudiego („El concepto de la identidad en la arquitectura de Antoni Gaudí", z tomu *Fuera de lugar: Cuerpos (in)tangibles en las culturas minorizadas de la Península Ibérica. Literatura, cine y arte*), już nie zmieściła się w doktoracie, ale została odnotowana na stronie internetowej mgr Ewy Grajber, na której zainteresowani mogą znaleźć bardzo istotną informację wyjaśniającą dwutorowość zainteresowań Doktorantki: ukończyła studia magisterskie w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, a jej specjalizacją naukową jest literaturoznawstwo. Przygotowana przez mgr Grajber rozprawa doktorska stanowi znaczący wkład w dwie dyscypliny: architekturę i szeroko rozumiane literaturoznawstwo, jako część kultury.

Bardzo ważną częścią rozprawy, dającą wyobrażenie o metodzie pracy pani Grajber, jest imponująca, blisko dwudziestostronicowa Bibliografía (ss. 308-322), zawierająca przegląd wielojęzycznych, ale przede wszystkim hiszpańsko- i katalońskojęzycznych publikacji z historii, historii sztuki, literatury oraz badań filologicznych i kulturoznawczych.

Ważną rolę w przygotowaniu rozprawy musiały też odegrać podróże, spotkania i kontakty, o których Doktorantka wspomina w Podziękowaniach (s. 7).

Należy docenić dociekliwość pani Grajber, która dotarła do rzadkich materiałów, rękopisów (s. 34), maszynopisów (s. 21) czy unikalnych zdjęć, których bogaty wybór stanowi nie tylko istotną, ale też atrakcyjną część pracy. Doktorantkę charakteryzuje drobiazgowość, pasjonuje ją szczegół, dlatego w pracy znalazło się mnóstwo informacji na pozór niezwiązanych bezpośrednio z tematem rozprawy, ale poszerzających jej horyzonty, takich jak na przykład szczegółowo przedstawiona historia Katalonii, od Starożytności do Modernizmu (Rozdział II, str. 23-77).

Na zakończenie pragnę wyrazić podziw, jaki budzi nie tylko doskonała znajomość złożonej materii, której rozprawa mgr Grajber dotyczy, ale przede wszystkim autentyczna pasja badawcza Doktorantki. Tę pasję można docenić w bardzo obszernym Zakończeniu

(Conclusiones, ss. 295-307), gdzie widać, że do ostatniej chwili rozważa wszelkie aspekty niuansujące końcowe wnioski. Również bezdyskusyjnym atutem pracy jest styl i język, którym Doktorantka posługuje się niczym rodowita Hiszpanka o ugruntowanej kulturze. Jasny, logiczny tok myślenia, klarowny wywód, atrakcyjna forma prezentacji materiału dają jak najlepsze wyobrażenie o możliwościach naukowych i eseistycznych Doktorantki.

Zastrzeżenie natury formalnej, którego przedmiotem jest nadmiernie rozbudowany Rozdział I (Katalonia i jej historia aż do burzliwego przełomu wieku XIX i XX[5]), nie podważa wartości merytorycznej przeprowadzonych przez Doktorantkę wnikliwych analiz, które skupiając się na życiu i twórczości katalońskiego architekta (Rozdział II) znacząco wzbogacają nurt światowych badań nad historią i kulturą Katalonii jako częścią Hiszpanii. Natomiast kolejne rozdziały: Rozdział III (Gaudí: słowo wypowiedziane i zapisane[6]), Rozdział IV (Słowo w architekturze według koncepcji Gaudiego[7]), Rozdział V (Inskrypcje w architekturze Gaudiego[8]) i Rozdział VI (Relacja między słowem i obrazem w architekturze Gaudiego[9]) stanowią oryginalną część badawczą, w której szczegółowość opisu stanowi uzasadnioną, rzetelną i świetnie przedstawioną podstawę analizy semantycznej i estetycznej dzieła wielkiego architekta, mistrza słowa wyartykułowanego w inskrypcji.

Mogę z pełnym przekonaniem stwierdzić, że napisana pod kierunkiem dr hab. Tadeusza Miłkowskiego rozprawa doktorska mgr Ewy Grajber „La palabra en la obra de Antoni Gaudí" (Słowo w twórczości Antoniego Gaudiego), jest poważnym, opartym na wieloletnich badaniach, osiągnięciem naukowym Doktorantki, zasługującym na wyróżnienie.

Recenzowana praca doktorska spełnia warunki określone w art. 13 ust. 1 *Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych u tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789) niezbędne do kontynuacji postępowania w przewodzie doktorskim prowadzonym na Wydziale Neofilologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Anna Sawicka

dr hab. Anna Sawicka

Kraków, 24-08-2023 r.

---

[5] I. Cataluña y su historia hasta el turbulento cambio del siglo XIX al XX.
[6] III. Gaudí: la palabra oral y escrita.
[7] IV. La palabra en la arquitectura según el pensamiento de Gaudí.
[8] V. Inscripciones en la arquitectura de Gaudí.
[9] VI. Relación entre la palabra e imagen en la arquitectura de Gaudí.